

De rechter in de buurt is de rechter van de toekomst

Inleiding

De toegang tot het recht is een fundament van onze rechtsstaat. Mensen moeten er op kunnen vertrouwen dat zij hun juridische of sociale hulp kunnen krijgen op een niet al te ingewikkelde manier tegen niet al te hoge kosten. Het is voor mensen van groot belang dat ze hun recht kunnen halen. De rechtsstaat is er niet enkel voor juristen, juist ook de mensen die minder zelfredzaam zijn moeten toegang tot het recht hebben. Maar de toegang tot het recht staat onder druk. Het hele systeem is ingewikkeld voor veel mensen. Het is duur. En vaak ook niet in de buurt.

Schaalvergroting in de rechtspraak

De afgelopen jaren is de rechtspraak in hoge mate uit de buurt verdwenen. Fusies van rechtbanken en sluitingen van rechtspraaklocaties hebben geleid tot veel minder plaatsen waar recht wordt gesproken. Mensen moeten daardoor veel verder reizen, bijvoorbeeld voor kleine vorderingen, om hun recht te halen. Niet iedereen heeft het geld om die reiskosten te maken. Personen die hun rekeningen niet (kunnen) betalen, worden bijvoorbeeld relatief vaak voor de rechter gedaagd. Juist voor die mensen zullen de reisafstanden- en kosten een grotere barrière opwerpen dan voor andere rechtzoekenden.

In 1795 werd door Napoleon het systeem van vrederechters geïntroduceerd in Nederland. In 1838 werden dit de kantonrechters, waarbij het aantal afnam van 220 naar 150. Grote herzieningen vonden plaats in het jaar 1877 (na 1877 nog maar 106 kantongerechten) en 1934. Tussentijds sloten er slechts sporadisch kantongerechten. **Rond het jaar 2000 waren er nog 64 kantonlocaties, terwijl het er in 2018 nog maar 31 waren. Dat betekent meer dan een halvering binnen twintig jaar tijd.** De suggestie om nog meer locaties te sluiten is al weer gedaan, in de discussie over de rode cijfers van de Rechtspraak. Gelukkig heeft de Tweede Kamer – alsook de Rechtspraak zelf – zich hier tegen uitgesproken.

Nederland heeft ook vergeleken met andere landen bijzonder weinig locaties waar recht wordt gesproken. In België bijvoorbeeld zijn er 187 vestigingen van de vrederechter. Het gemiddeld aantal inwoners per zittingslocatie (eerste aanleg) is in Nederland 551.016, veruit het hoogste in Europa. Engeland volgt met slechts 248.431 inwoners per zittingslocatie. Reisafstanden naar rechtspraaklocaties in Nederland zijn groter dan in aangrenzende landen en door de jaren heen is de fysieke toegang tot het recht dus veel moeilijker gemaakt.

Terug naar de wijken

Steeds meer lijkt het besef door te dringen dat deze ontwikkeling, dat de rechter steeds verder weg is komen te staan, niet goed is geweest. Volgens deskundigen heeft de burger behoefte aan eenvoud, iets in de buurt ('waar je makkelijk binnen kunt lopen') en een procedure die niet (alleen maar) digitaal is.

De Rechtspraak is al enige jaren bezig met 'Maatschappelijk effectieve rechtspraak'. Er zijn verschillende experimenten waarin het element 'nabijheid' een prioriteit is. De spreekuurrechter in Noord-Nederland was een succes maar werd beëindigd. De regelrechter in Rotterdam, de wijkrechter in Den Haag, het community court in Eindhoven en binnenkort het Huis van het Recht in Limburg: allemaal voorbeelden van rechtspraak in de buurt, niet te ingewikkeld, betaalbaar, laagdrempelig en probleemoplossend.

Het regeerakkoord van dit kabinet kondigde al aan dat er experimenten zouden komen met buurrechters die zich, waar mogelijk, richten op finale geschillenbeslechting. Hiermee sloot de regering aan op een ontwikkeling die door de Rechtspraak zelf al in gang was gezet. Financieel wordt hier nog maar beperkt aan bijgedragen door het ministerie van Justitie en Veiligheid.

Het belang van een rechter in de buurt

De overheid moet er voor je zijn als je die nodig hebt. Wetten en regels zijn er niet voor niets, daar moet je je op kunnen beroepen. Als mensen hun recht niet meer kunnen halen verliezen ze het vertrouwen dat de rechtsstaat er ook voor hen is. Maatschappelijk toegankelijke en laagdrempelige rechtspraak draagt bij aan het instandhouden van de maatschappelijke vrede. Het beter oplossen van geschillen kan dieper liggende conflicten beëindigen en de gezondheid van mensen ten goede komen. De Belgische vrederechter, die als rechter in de buurt functioneert en contacten onderhoudt met andere instanties, laat zien dat die werkwijze kan helpen om maatschappelijke problemen aan te pakken. De vrederechter vervult daarmee een brugfunctie in de richting van groepen in de samenleving die doorgaans weinig vertrouwen hebben in het maatschappelijke en juridische systeem. ('Naar een nabijheidsrechter', 2019)

De invoering van een nabijheidsrechter in Nederland kan een zelfde belangrijke bijdrage leveren aan het realiseren van maatschappelijk effectieve rechtspraak. We moeten de praktijk van de kantonrechter de komende jaren in volle ere herstellen, maar ook verder ontwikkelen. Herstellen, omdat het fuseren en sluiten van gerechten slecht is geweest voor de toegankelijkheid. Ontwikkelen, omdat rechtspraak er ook moet zijn voor die rechtszoekenden met hun problemen die tot nu toe onvoldoende in het rechtspraakaanbod bediend worden. Het gesprek van mens tot mens, een luisterend oor, niet te formeel en vooral oplossingsgericht.

Voorstellen

Visie - Er komt een visie op toegankelijke, betaalbare en oplossingsgerichte rechtspraak. De rechter in de buurt is de rechter van de toekomst.

Afstand - De rechter moet voor iedereen bereikbaar zijn, dit betekent ook dat de fysieke afstand beperkt moet worden. De rechter hoort ook bij mensen in de buurt recht te spreken, bijvoorbeeld in gemeentelijke gebouwen (zoals een buurthuis of een bibliotheek).

Betaalbaar - Het recht moet voor iedereen toegankelijk, en dus betaalbaar zijn. Voor veelvoorkomende (normale) geschillen worden dus redelijke bedragen gevraagd.

Oplossingen - Mensen willen dat hun problemen worden opgelost, ook als er meer aan de hand is (multiproblematiek). Goede samenwerking tussen het juridische en sociale domein is daarom belangrijk. Per probleem wordt bekeken wat nodig is om tot oplossingen te komen, waarbij in ieder geval gedacht moet worden aan de betrokkenheid van de Rechtspraak, gemeenten, mediators, advocatuur, sociaal raadslieden, schuldhulpverleners, GGZ, maatschappelijk werkers, de sociale dienst.